Two Quarterly Journal of Contemporary Socio logical Research CSR
ISSN (P.): 2476-55643, (E.): 2476-6305
Vol. 15, No. 28, 2026
Bu-Ali Sin University

Qualitative Analysis of the Factors and Contexts Influencing the Formation of Informal Jobs Among Youth in Lorestan Province

Morad Baradaran[I], Noralldin Allahdadi[II], Seyedeh Masoumeh Bakhshi[III], Alimohammad Javadi[IV]

https://doi.org/10.22084/csr.2025.31111.2372
Received: 2025/06/09; Revised: 2025/09/21; Accepted: 2025/09/26
Type of Article: **Research**
Pp: 129-152

Abstract

The objective of this research is to qualitatively analyze the factors and contexts influencing the formation of informal jobs among youth in Lorestan Province. Informal jobs refer to activities that do not pay taxes, do not contribute to social insurance, and are generally not registered in official legal authorities. The present study employs a qualitative approach to analyze the factors and contexts affecting informal jobs, relying on thematic analysis method, through which the data have been subjected to qualitative analysis and examination. The data were collected using 15 semi-structured interviews with employers, entrepreneurship activists, employment specialists, experts, and other stakeholders in the province. Based on the research findings, the macro-level factors influencing the inclination toward informal jobs include two organizing themes (government policies and procedures, and environmental opportunities) and seven basic themes (government economic policies, employment policies, legal factors, supply and demand system, tax system, business environment factors, and national education system). The micro-level factors influencing the inclination toward informal jobs consist of two organizing themes (contextual factors and individual factors) and six basic themes (cultural factors, economic factors, social factors, natural factors, personality traits, and motivational factors). The results of this study indicate that informal jobs are neither solely the product of weaknesses in macro-structures nor merely the outcome of individual choices; rather, they are the result of complex interactions among economic policies, institutional constraints, and micro-level motivations of youth.

Keywords: Informal Economy, Informal Jobs, Youth Unemployment, Thematic Analysis, Lorestan Province.

I. Department of Sociology, Payame Noor University, P.O. Box 19395-4697, Tehran, Iran.
II. Department of Sociology, Payame Noor University, P.O. Box 19395-4697, Tehran, Iran (Corresponding Author).
Email: nalahdadi@pnu.ac.ir
III. Staff Member, Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR), Tehran, Iran.
IV. Department of Sociology, Payame Noor University, P.O. Box 19395-4697, Tehran, Iran.

Citations: Baradaran, M., Allahdadi, N., Bakhshi, M. & Javadi, A., (2026). Qualitative Analysis of the Factors and Contexts Influencing the Formation of Informal Jobs Among Youth in Lorestan Province. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research,* 15(28), 129–152. https://doi.org/10.22084/csr.2025.31111.2372
Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_6332.html?lang=en

Publisher & Owner: Bu-Ali Sina University. *Copyright © 2026 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.*
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

1. Introduction

The human resources of any society constitute the active capital for production, creation, technology, material welfare, and the attainment of spiritual goals and human excellence. They accumulate capital, create technology, and propel society toward development and prosperity. On the other hand, the expansion of informal jobs leads to the erosion of the attractiveness of productive jobs and overshadows the social, cultural, and economic foundations of productive activities. Informal jobs, as a component of the informal economy, have assumed an increasingly significant role in the employment of youth in Lorestan Province. These jobs, which lack official registration, tax payments, and access to insurance benefits, are the product of structural unemployment, weaknesses in the education system, inefficiencies in job creation policies, and economic recession. From this perspective, the present study seeks to address the following research questions:

1. What macro-level factors (structural, economic, political, cultural) contribute to the formation of informal jobs among youth in Lorestan? 2. What micro-level factors (individual and motivational) drive youth toward these types of jobs? 3. What are the social and individual consequences of employment in informal jobs, and what strategies can be proposed to mitigate them?

Accordingly, the ultimate objective of this research is not merely to identify the factors and contexts influencing the formation of informal jobs; rather, it endeavors to provide a more comprehensive and localized portrayal of the phenomenon of informal jobs in Lorestan Province by establishing a balance between micro- and macro-levels and employing a qualitative thematic analysis approach.

2. Research Methodology

This research was conducted using a qualitative approach and the thematic analysis method. The primary data collection tool was the semi-structured interview, which allowed the researcher to pose open-ended questions and maintain flexibility during the interview process. In total, 12 main questions and several supplementary questions were designed, organized into three main axes: macro-level factors influencing the inclination toward informal jobs, micro-level factors influencing the inclination toward informal jobs, and strategies for reducing informal jobs. The interviews were conducted over a three-month period, with each interview lasting between 45 and 75 minutes. The research population consisted of experts and specialists in the fields of employment and regional development in Lorestan Province. The sample selection criteria included a minimum of five years of professional or research experience in employment and entrepreneurship, authorship of articles or implementation of projects related to informal jobs, and familiarity with the socio-economic conditions of Lorestan Province. Based on these criteria, 15 participants were selected, comprising 12 men and 3 women. The composition of participants included university professors, experts from government organizations related to employment and development, and civil society activists familiar with labor market issues. For data analysis, the six-stage method of Braun and Clarke (2006) was employed in thematic analysis: familiarization with the data, generating initial codes, searching for themes, reviewing themes, defining and naming themes, and producing the final report.

3. Discussion

In response to the research question regarding the factors influencing the inclination toward informal and harmful jobs among youth in Lorestan Province, the results of the thematic analysis derived from the interviews are presented within two overarching themes: macro-level factors and micro-level factors. At the macro level, a set of institutional, economic, and political weaknesses has created conditions under which informal jobs are not merely voluntary choices but rather survival strategies in response to the inefficiencies of formal structures in Lorestan Province, thereby forming and reproducing these jobs. At the micro level, the simultaneous interplay of economic factors (such as quick liquidity), cultural factors (culture of poverty), educational factors (lack of specialized skills), and psychological factors (desire for rapid independence) renders informal jobs not merely a transient choice for Lorestan youth, but a reasonable and low-cost strategy for survival and livelihood.

According to the research findings, strategies for reducing informal and harmful jobs among youth in Lorestan Province, considering the factors influencing the inclination toward such jobs, have been identified and organized into two overarching themes, four organizing themes, and 12 basic themes. At the macro level, the most important recommendations focus on reforming economic and institutional structures. Reducing administrative bureaucracy in issuing business licenses, facilitating conditions for micro-investments, and revising the tax system to support nascent businesses are among the measures that can reduce barriers to youth entry into the formal labor market. At the micro and individual level, strategies primarily emphasize changing attitudes and strengthening work culture. Raising awareness through media about the negative consequences of informal jobs (such as economic instability, lack of insurance and retirement benefits) and modeling successful local entrepreneurs can contribute to a gradual shift in youth attitudes. Furthermore, strengthening the family's role in supporting sustainable career paths for youth plays a fundamental role. Overall, the analysis of strategies indicates that reducing informal jobs in Lorestan is not achievable through a single isolated action but rather through the integration of structural policies, empowerment programs, and cultural initiatives. Only within such a framework can it be hoped that youth in the province will find sustainable and productive pathways for their future careers instead of relying temporarily on informal jobs.

4. Conclusion

The findings of this research can be interpreted within the frameworks of modernization theory, neoliberalism, critical urban Marxism, and economic feminism. According to the modernization perspective, informal jobs are regarded as remnants of traditional structures and failures in transitioning to a modern labor market (Moser, 1978). The findings of the present study indicate that in Lorestan, factors such as weaknesses in educational institutions and the scarcity of industrial opportunities have led to the reproduction of traditional livelihood patterns, such as street vending. This aligns with modernization analysis and demonstrates that the lack of industrial and structural development in the province has created fertile ground for the reinforcement of informal jobs.

In contrast, the neoliberal approach views informal jobs as manifestations of entrepreneurship under conditions of government constraints (de Soto, 2000). The interview data confirm that the complexity of administrative and tax regulations has driven many Lorestan youth toward initiating informal activities;

such that informal employment in this province is both a product of the shortage of formal opportunities and a creative response to institutional barriers.

From the perspective of critical urban Marxism, attention must be paid to the role of capitalism in reproducing marginalization and the labor force's dependence on low-income and informal activities. As Lefebvre (2021) emphasizes, capitalist cities create a dual space: on one hand, formal and legal centers for capital production, and on the other, peripheries that serve as hubs for informal and fictitious activities. In Lorestan as well, unplanned urban growth and the absence of sustainable productive industries have directed youth labor toward informal spaces such as street vending.

Furthermore, the economic feminism approach highlights the gender dimensions of informal jobs (Shirkhodaie, 2016). The findings reveal that a portion of informal jobs, particularly street vending or informal home-based work, belongs to women who, due to structural discrimination in the formal labor market and cultural constraints, lack equal opportunities for stable employment. This corroborates the feminist viewpoint that the informal economy is not merely a voluntary choice but the direct result of patriarchal and unequal labor market structures.

In final summary, it can be stated that the present research provides a more comprehensive portrayal of the phenomenon of informal jobs in Lorestan. This study demonstrates that informal jobs are neither solely the product of macro-structural weaknesses nor merely the outcome of individual choices; rather, they are the result of complex interactions among economic policies, institutional constraints, and micro-level motivations of youth. The significance of the findings lies in directing policymakers toward the necessity of adopting a multi-level approach to manage and reduce informal jobs. Accordingly, simultaneous attention to macro-economic reforms, micro-level support for nascent businesses, and revisions in administrative regulations can pave the way for reducing Lorestan youth's reliance on such jobs.

Acknowledgments

In the end, we appreciate and thank all those who helped the Authors in conducting the research.

Observation Contribution

The contribution of each author is equal and equivalent to 25%.

Conflict of Interest

This article has not been financially supported by any organization.

دوفصلنامهٔ پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر
شاپای چاپی: ۶۳۰۵-۲۴۷۶؛ شاپای الکترونیکی: ۵۶۴۳-۲۴۷۶
نشانی پایگاه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/
سال ۱۵، شمارهٔ ۲۸، ۱۴۰۵

واکاوی کیفی عوامل و زمینه‌های مؤثر بر شکل‌گیری مشاغل کاذب در بین جوانان استان لرستان

مراد برادران[I]، نورالدین اله‌دادی[II]، سیده معصومه بخشی[III]، علی‌محمد جوادی[IV]

شناسهٔ دیجیتال (DOI): https://doi.org/10.22084/csr.2025.31111.2372
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۹، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۴
نوع مقاله: پژوهشی
صص: ۱۵۲-۱۲۹

چکیده

هدف این پژوهش تحلیل‌کیفی عوامل و زمینه‌های مؤثر بر شکل‌گیری مشاغل کاذب در بین جوانان استان لرستان است. مشاغل کاذب به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که مالیات پرداخت نمی‌کنند، بیمه پرداخت نمی‌کنند و به‌طورکلی در مراجع قانونی و رسمی ثبت نشده‌اند. پژوهش حاضر برای تحلیل عوامل و زمینه‌های مؤثر بر مشاغل کاذب، از رویکرد کیفی استفاده کرده و با اتکا به روش تحلیل تماتیک، داده‌ها مورد تحلیل و بررسی کیفی قرار گرفته‌اند. داده‌ها با استفاده از ۱۵ «مصاحبهٔ نیمه‌ساختاریافته» با کارفرمایان، فعالان کارآفرینی، متخصصان و صاحب‌نظران حوزهٔ اشتغال و ... استان جمع‌آوری شده است. براساس یافته‌های تحقیق عوامل سطح کلان مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب شامل دو مضمون سازمان‌دهنده (سیاست‌ها، رویه‌های‌دولت و فرصت‌های‌محیطی) و هفت مضمون پایه (سیاست‌های‌اقتصادی‌دولت، سیاست‌های‌اشتغال، عوامل‌قانونی، نظام عرضه و تقاضا، نظام‌مالیاتی، عوامل محیطی کسب و کار و نظام آموزشی کشور) است. عوامل سطح خُرد مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب نیز شامل دو مضمون سازمان‌دهنده (عوامل زمینه‌ای و عوامل فردی) و شش مضمون پایه (عوامل فرهنگی، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، عوامل طبیعی، ویژگی‌های شخصیتی و عوامل انگیزشی) می‌باشد. نتایج این مطالعه نشان‌داد که مشاغل کاذب نه صرفاً محصول ضعف ساختارهای‌کلان، و نه صرفاً نتیجهٔ انتخاب‌های‌فردی‌اند، بلکه حاصل تعامل پیچیده میان سیاست‌های اقتصادی، محدودیت‌های نهادی، و انگیزه‌های خرد جوانان هستند.

کلیدواژگان: اقتصادغیررسمی، مشاغل کاذب، بیکاری جوانان، تحلیل تماتیک، استان لرستان.

I. گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
II. گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسندهٔ مسئول).
Email: nalahdadi@pnu.ac.ir
III. پژوهشگر جهاد دانشگاهی، تهران، ایران.
IV. گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

ارجاع به مقاله: برادران، مراد، اله‌دادی، نورالدین؛ بخشی، سیده معصومه؛ و جوادی، علی‌محمد، (۱۴۰۵). واکاوی کیفی عوامل و زمینه‌های مؤثر بر شکل‌گیری مشاغل کاذب در بین جوانان استان لرستان. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۵(۲۸)، ۱۲۹-۱۵۲. https://doi.org/10.22084/csr.2025.31111.2372
صفحهٔ اصلی مقاله در سامانهٔ نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_6332.html

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۵ ©. ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی‌سینا است.
این مقاله تحت گواهی زیر منتشرشده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

۱. مقدمه

شهرنشینی سریع به‌همراه افزایش جمعیت در شهرها و تأثیرات ناشی از اقتصاد سیاسی از یک‌سو موجب رواج بیکاری در شهرهای جهان‌سوم شده است و از سوی دیگر تلاش در جهت تأمین حداقل معاش و رهایی از فقر، سبب شده تا بخش عمده‌ای از جمعیت ساکن در شهرها به‌سوی بخش غیررسمی، گرایش پیداکنند (صدرموسوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۴). بی‌تردید جوامعی که نتوانند افراد متخصص به اندازهٔ کافی تربیت کنند، به ناچار نیروی کار آن‌ها، رو به مشاغلی می‌آورند که احتیاج به تخصص ندارد و از میان مشاغل بدون تخصص، شغلی را انتخاب می‌کنند که ساده‌تر و سودآوری آن سریع‌تر باشد. چنین مشاغلی اصطلاحاً «مشاغل کاذب» نامیده می‌شوند و به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شوند که مالیات پرداخت نمی‌کنند، بیمه پرداخت نمی‌کنند و به‌طورکلی در مراجع قانونی و رسمی ثبت نشده‌اند. افرادی که به این‌گونه مشاغلی می‌پردازند چون مجوز قانونی برای کسب و کار ندارند، هرجا و هرگوشه از شهر را که فضای خالی داشته باشد به‌عنوان محل کسب خود انتخاب می‌کنند. این افراد باعث به‌وجود آمدن یک بازار آشفته می‌شوند که از نظر اقتصادی تأثیر منفی در بازار واقعی می‌گذارد. در ایران هِرَم سنی به‌گونه‌ای است که جمعیت جوان و جویای کار به‌میزانی بیش از حد بالاست و نامتوازن بودن هرم سنی را شاهد هستیم. مشکلات باقی‌مانده از جنگ تحمیلی و تحریم‌های آشکار و پنهان علیه ایران هم به بیکاری اضافه می‌کند. مسئلهٔ مهاجرت نیز پدیده‌ای است که بیکاری را دامن‌زده است (فدایی و علی‌بیگی، ۱۳۹۰: ۵۶).

برخی از فعالیت‌های اقتصادی خارج از مدار رسمی اقتصاد و نظارت‌های دولتی و قوانین و مقررات تنظیم‌کنندهٔ روابط اقتصادی شکل می‌گیرد که در اقتصاد غیررسمی جای‌دارند. این فعالیت‌ها به‌دلیل بی‌نیازی به سرمایه و تخصص و مهارت بالا، هزینه‌های پایین تولید، آزادی ورود و خروج و نبود قوانین و مقررات مختلف، برای تودهٔ عظیم نیروی کار غیرماهر و بی‌سواد جامعه از جذابیت بالایی برخوردار است و تا حدود زیادی نقش تعدیل‌کنندهٔ فشارهای وارده به بازار کار را برعهده دارد. برخی از مهم‌ترین این فعالیت‌ها تحت‌عنوان -بخش‌غیررسمی- مانند: صنایع و مشاغل خانگی، دست‌فروشی و دوره‌گردی سهم بالایی از اشتغال و تولید را در اقتصاد غیررسمی به خود اختصاص می‌دهند (احمدی‌شادمهری، ۱۳۸۶: ۱۳۹).

در فرآیند توسعهٔ اقتصادی، چون بخش صنعت نمی‌تواند کل نیروی کار روزافزون و مترتب بر رشد جمعیت را جذب کند، کاهش اندازهٔ اشتغال در بخش کشاورزی به‌معنای گسترش فعالیت‌هایی خواهد بود که طبق تعریف، در زمرهٔ بخش غیررسمی جای‌می‌گیرد. عامل دیگر در گسترش بخش غیررسمی در ایران که اساساً به کشورهای صادرکنندهٔ نفت منحصر می‌شود، گرایش دولت به حمایت از تولید انبوه محصولات صنعتی و کشاورزی است که عموماً متکی بر تکنولوژی‌های سرمایه‌بر و منابع انرژی حاصل از صدور نفت بوده و رشد ناچیز فرصت‌های شغلی در بخش صنعت برای جذب نیروی کار آزاد شده از بخش کشاورزی را در پی داشته است (صدرموسوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶).

به‌طورکلی دو رویکرد عمده در پرداختن به مسئله اشتغال‌پذیری قابل تشخیص است؛ اول، رویکردی که تنها به قابلیت‌های فردی توجه دارد. این رویکرد، اشتغال‌پذیری را به‌عنوان مهارت‌ها، ویژگی‌ها و دانش‌های فردی می‌شناسد. دوم رویکردی که بر عواملی خارج از کنترل فرد نیز توجه دارد. در این رویکرد، بستری که فرد در آن زندگی و رشد می‌کند و به آن مقید می‌شود و عوامل کلان اقتصادی و سیاست‌گذاری مورد تأکید است. در مدل فوگیت، هویت حرفه‌ای، انطباق‌پذیری شخصی و سرمایهٔ اجتماعی و انسانی، سه شاخص اشتغال‌پذیری هستند. نظریات افرادی چون: «هیلاج» و «پولارد»[1] (۱۹۹۸)، «گزیر»[2] (۲۰۰۱)، و «مک کوییدِ» و «لیندسی»[3] (۲۰۰۵)، این بحث را پیش کشید که اشتغال‌پذیری نمی‌تواند فقط مسئله‌ای فردی باشد، بلکه باید با نگاهی کلان‌تر به آن نگریسته شود. مک‌کوییدِ و لیندسی نیز بر این نظرند که علاوه‌بر «مهارت‌های فردی»، «شرایط زمینه‌ای خود شخص»، «عوامل بیرونی چون تقاضای اقتصاد کلان» و شرایط محیطی خود فرد بر اشتغال‌پذیری اثرگذار است (توحیدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳).

جوانان در ایران به مثابه بخشی مهم از جمعیت کشور که سزاوار بهره‌مندی از امکانات رشد و تعالی‌اند، و نیز در قالب نیروی انسانی بالقوه که در تأمین منابع انسانی سهمی بسزا دارند، شایستهٔ توجه بیشتری هستند.

اشتغال و بیکاری جمعیت فعال جوان یکی از مؤلفه‌های مهم در فرآیند توسعه است که می‌بایست در کانون توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی و اجتماعی قرار گیرد. ازلحاظ آثار نابه‌هنجار مقولهٔ بیکاری بر فرد و اجتماع، این مشکل علاوه‌بر ویژگی‌های اقتصادی از ابعاد سیاسی، امنیتی، اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی نیز برخوردار است (موسایی و عمانی، ۱۳۸۹: ۴۹).

در استان لرستان نیز بیکاری، مسئلهٔ عمده و مشکل بزرگی است که هر ساله باتوجه به افزایش جمعیت، نیازمند توجه ویژه‌ای می‌باشد. سالانه بر تعداد افراد جویای کار و نیازمند فرصت‌های شغلی آن افزوده می‌شود که در صورت عدم برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری‌های بزرگ جهت اشتغال سالم آنان، شاهد گسترش طبیعی مشاغل غیررسمی و بی‌قاعده خواهیم بود. آمار بالای بیکاری در این استان و وجود بخش‌های ضعیف کشاورزی و صنعت باعث رشد مهاجرت از مناطق روستایی استان به‌سوی مناطق شهری شده که بیشتر این افراد پس از ورود به شهر در فعالیت‌های غیررسمی جذب می‌شوند؛ بنابراین، در صورت فقدان برنامه‌ریزی مناسب در شناسایی، هدایت و ارتقای فعالیت‌های بخش غیررسمی، گسترش فعالیت‌های غیررسمی در استان لرستان نرخی فزآینده خواهد گرفت.

در این‌راستا و باوجود انجام پژوهش‌های متعدد در سایر نقاط کشور دربارهٔ مشاغل غیررسمی (مانند کولبری در کردستان)، تاکنون مطالعه‌ای کیفی که به‌طور خاص به تحلیل زمینه‌ها و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مشاغل کاذب در لرستان بپردازد، صورت نگرفته است؛ درواقع، نوآوری پژوهش حاضر در پرداختن به تجربه‌های زیستهٔ جوانان لرستانی و تحلیل تماتیک داده‌های کیفی برای استخراج مقوله‌های زمینه‌ای و علّی است.

پرسش‌های پژوهش: مطالعهٔ حاضر درپی پاسخ به این پرسش‌ها است: ۱) چه عوامل کلان (ساختاری، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی) در شکل‌گیری مشاغل کاذب درمیان جوانان لرستان مؤثرند؟ ۲) چه عوامل خرد (فردی و انگیزشی) باعث گرایش جوانان به این نوع مشاغل می‌شوند؟ ۳) پیامدهای اجتماعی و فردی اشتغال در مشاغل کاذب چیست و چه راهکارهایی می‌توان برای کاهش آن‌ها پیشنهاد کرد؟

بر همین‌اساس، هدف نهایی این پژوهش صرفاً شناسایی عوامل و زمینه‌های مؤثر بر شکل‌گیری مشاغل کاذب نیست، بلکه این پژوهش کوشیده است با ایجاد تعادل میان سطح خُرد و سطح کلان و بهره‌گیری از رویکرد کیفی تحلیل تماتیک، تصویری جامع‌تر و بومی‌تر از پدیدهٔ مشاغل کاذب در استان لرستان ارائه دهد.

۲. ملاحظات نظری

بررسی پدیدهٔ مشاغل کاذب و غیررسمی نیازمند چارچوب نظری منسجم است تا بتواند ابعاد ساختاری، نهادی و فردی آن‌را تبیین کند. در بسیاری از پژوهش‌ها نظریه‌ها به‌صورت مجزا مطرح شده‌اند، اما این امر موجب گسست مفهومی و عدم ارتباط میان آن‌ها شده است. در پژوهش حاضر تلاش شده است تا مجموعه‌ای از نظریه‌های جامعه‌شناختی در سطوح مختلف به‌طور یکپارچه موردتوجه قرار گیرد. برای این‌منظور ابتدا به مفهوم مشاغل کاذب و سپس به طرح نظریه‌های جامعه‌شناختی مربوط به این حوزه پرداخته می‌شود.

۳. مشاغل کاذب

اصطلاح اشتغال غیررسمی یک مفهوم مبهم بوده و ارائه تعریف دقیقی از آن کار دشواری است. در یک تعریف عمومی، مشاغل‌غیررسمی به طیف گسترده‌ای از مشاغل موقت یا زیرزمینی ایجاد شده در نواحی شهری کشورهای در حال توسعه اطلاق می‌شود. یکی از دلایل پیچیدگی مفهوم غیررسمی و ابهام در آن، این است که مشاغل غیررسمی در مناطق مختلف به نام‌های مختلفی شناخته می‌شوند و واژهٔ غیررسمی یا صفت‌های جایگزین با اسامی مختلفی همچون: اقتصاد، بخش، فعالیت و کار به‌صورت ترکیبی، اسامی متعددی را تشکیل می‌دهند (کولین[۴]، ۱۹۹۸: ۲).

اصطلاح مشاغل غیررسمی مناسب‌ترین و دقیق‌ترین عنوان برای نامیدن این گروه از فعالیت‌ها با ویژگی‌های مشخص هم‌چون کاربر بودن، کوچک مقیاس بودن، ورود آسان، مالکیت فردی و خانوادگی و... می‌باشد. این

اصطلاح برای نخستین‌بار در اوایل دههٔ ۱۹۷۰ به‌دنبال مهاجرت انبوه روستائیان به شهرها و محدود شدن قدرت جذب نیروی کار در بخش صنعت در اقتصادهای درحال‌توسعه به‌کار گرفته شد. به‌منظور دسته‌بندی مشاغل به دو بخش رسمی و غیررسمی معیارهای متعددی ارائه شد که از آن‌جمله می‌توان به پنج معیار: مالیات، بیمهٔ درمانی، مقیاس بنگاه، گروه شغلی و قاچاق کالا اشاره نمود (نسترن و همکاران، ۱۳۹۴).

جدول۱: شاخص‌های تعیین اشتغال غیررسمی (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 1: Indicators for Identifying Informal Employment (Authors, 2025).

شاخص	محققان تأیید کننده	تعاریف عملیاتی
پرداخت مالیات	(هنلی[۵]، ۲۰۰۶: ۲۸؛ نایب[۶]، ۲۰۰۸: ۴۰)	اغلب مشاغل رسمی به دلیل فرار از مالیات به ثبت نرسیده‌اند و عدم پرداخت مالیات توسط مشاغل می‌تواند شاخص مناسبی برای تشخیص آن باشد.
بیمهٔ درمانی	(رنانی[۷]، ۲۰۱۰: ۲۵؛ هنلی، ۲۰۰۶: ۲۸؛ چرمس[۸]، ۲۰۰۰: ۱۵۷)	عدم تعلق بیمه به شاغلان در کل حمایت اجتماعی در این زمینه می‌تواند در دسته‌بندی مشاغل به رسمی و غیررسمی بسیار مفید باشد.
مقیاس بنگاه	(نایب، ۲۰۰۸: ۴۰؛ هارت[۹]، ۱۹۷۳: ۶۳؛ فانخوسر[۱۰]، ۱۹۹۶؛ رنانی، ۲۰۱۰: ۲۵)	معمولاً مشاغل غیررسمی، مشاغلی هستند که در سطح واحدهای کوچک و با تعداد کارکنان کم، ورود آسان و با سرمایه کم در این بخش فعالیت می‌کنند.
گروه شغلی	(نایب، ۲۰۰۸: ۴۰؛ هارت[۱۱]، ۱۹۷۳: ۶۳؛ هنلی، ۲۰۰۶: ۲۸)،	مشاغل غیررسمی معمولاً افرادی را به خود جذب می‌نمایند که جذب مشاغل رسمی نشده‌اند و دارای ماهیت دونمایه هستند؛ مانند دستفروشی و دوره‌گردی و...
قاچاق کالا	(رنانی، ۲۰۱۰: ۲۵؛ هنلی، ۲۰۰۶: ۲۸)	یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های ایجاد مشاغل غیررسمی، کالاهایی است که مورد معامله قرارمی‌گیرند. اکثر این کالاها از بخش غیررسمی و قاچاق کالا حاصل می‌شوند.

سازمان بین‌المللی کار نیز از اقتصاد بخش غیررسمی تعریفی به این شرح ارائه داده است: ۱) نیاز به هزینهٔ کم؛ ۲) کارگر بر؛ ۳) ورود آسان با این بخش؛ ۴) کمی نیاز به تخصص و تحصیلات رسمی؛ ۵) عرضهٔ خدمات و تولیدات قابل رقابت. بخش غیررسمی، بخشی از اقتصاد است با فعالیت محدود، کارگر بر، نبود حمایت قوانین کشوری از آن، که ورود به آن آسان، بازار نامنظم، سرمایهٔ اندک از ویژگی‌های این اقتصاد است. یکی از پیچیدگی‌های مفهوم غیررسمی و ابهام آن، این است که مشاغل غیررسمی در مناطق مختلف و حتی در یک منطقه به‌نام‌های مختلف همچون: اقتصاد زیر زمینی، اقتصاد پنهان و... شناخته می‌شود.

۳-۱. نظریهٔ نوسازی

نظریه‌پردازان نوسازی بر طبق یک سنت جامعه‌شناختی و تقسیم‌بندی دوگانه از جوامع، یعنی جوامع سنتی در مقابل جوامع مدرن به بحث و بررسی پرداخته‌اند؛ به‌طوری‌که در یک‌سو، ما با جامعهٔ سنتی، نقطه‌ای که توسعه‌نیافتگی از آن آغاز می‌شود و در سوی دیگر با یک جامعهٔ مدرن روبه‌رو هستیم. براساس آراء سیمون کداک[۱۲] فرآیند نوسازی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته به طرق زیر امکان‌پذیر است.

۱) صنعتی‌شدن، تغییر در وجهه نظرها و رفتارها و ارزش‌ها را به‌همراه دارد و همگی این امور خود موجب صنعتی شدن بعدی آن‌ها می‌شود.

۲) به‌طور خودانگیخته، فرآیند نوسازی در نتیجهٔ تماس بخش توسعه‌یافته‌تر یا کمتر توسعه‌یافته‌تر صورت می‌گیرد.

۳) به شکل برنامه‌های هدف‌دار دولتی که در جهت نوسازی بخش اقتصاد صورت می‌گیرد و براساس این تعمیم کداک سه الگوی نوسازی را که در صحرای آفریقا اتفاق‌افتاده معرفی می‌کند: صنعتی - فرهنگی - ترغیبی (درویشی، ۱۳۹۱: ۶۲).

طرف‌داران نظریهٔ نوسازی، اقتصاد غیررسمی را به جامانده از شیوه‌های تولید سنتی و پیش‌سرمایه‌داری و نوعی استراتژی معیشتی رایج در بین مردم روستایی منزوی می‌دانستند. بخش غیررسمی از نظر آن‌ها در خارج از اقتصاد مدرن گرفتار شده است؛ زیرا فاقد آموزش، مهارت و ارزش‌گذاری مناسب است. آن‌ها برای توصیف شاغلان غیررسمی با نیروی کار اضافی از مفاهیمی چون: «حاشیه»، «ورم غیرعادی»، «بخش سوم منبسط شده» و «انواع بازار» استفاده نموده‌اند. از دیدگاه نظریه نوسازی، مازاد شهری درنهایت با افزایش صنعتی‌سازی ناپدید می‌شود، یعنی سرمایه‌دار، به مرور نیروی کار ارزان بازار کار غیررسمی را جذب می‌کند. با این‌حال، شواهد موجود در سراسر جهان این موضوع را تأیید نمی‌کند و نشان می‌دهد که اشتغال غیررسمی به‌رغم پیشرفت‌ها در زمینهٔ صنعتی‌سازی همچنان ادامه دارد. مهم‌ترین ضعف این نظریه، آن است که اشتغال غیررسمی را به مثابه حوزه‌ای از پویایی یا رشد اقتصادی و نیز مخزنی از آموزش و استعداد کارآفرینی درنظر نمی‌گیرد؛ به‌عبارت دیگر، اشتغال غیررسمی در این نظریه معضلی است که باید حل شود، نه یک استراتژی توسعه که باید مهار شده و ارتقائ پیدا کند (موزر[۱۳]، ۱۹۷۸: ۱۰۵۳).درمجموع، این رویکرد بر این باور است که رشد سریع جمعیت، مهاجرت‌های گستردهٔ روستایی و تعطیلی صنایع سنتی، زمینه‌ساز افزایش مشاغل غیررسمی‌اند.

۳-۲. نظریهٔ نئولیبرالیسم

نئولیبرالیسم یک ایدئولوژی مبتنی‌بر لیبرالیسم اقتصادی است. این ایدئولوژی از سیاست‌های اقتصادی که نقش دولت را به حداقل رسانده و نقش تجارت آزاد را به حداکثر می‌رساند، طرف‌داری می‌کند. نئولیبرالیسم در تلاش است تا کنترل اقتصاد را از بخش دولتی به بخش خصوصی انتقال دهد، با این اعتقاد که مدیریت کارآمدتری صورت خواهد گرفت و سلامت اقتصادی بهبود خواهد یافت. «هرناندو دسوتو»[۱۴] (۱۹۸۹)، یکی از نظریه‌پردازان این رویکرد، معتقد بود که بخش غیررسمی پاسخی به مقررات سنگین دولتی است. به‌نظر او بخش غیررسمی متشکل از کارآفرینان خرد با شهامتی است که اشتغال غیررسمی را به خاطر جلوگیری از هدر رفتن هزینه‌ها، زمان و انرژی برای ثبت رسمی، انتخاب می‌کنند. این کارآفرینان به تولید غیررسمی خود تا زمانی ادامه می‌دهند که رویه‌های دولت از نظر بوروکراسی اداری، حقوق مالکیت، دسترسی دشوار به منابع تولیدی مانند امور مالی و فن‌آوری دست‌وپاگیر و هزینه‌بر باشد، ادامه می‌دهند. از نظر وی، قوانین و مقررات نامعقول دولت، بنگاه‌های خصوصی را خفه می‌کند.

او مدعی بود که بخش غیررسمی نه‌تنها ظرفیت آن‌را دارد که ثروت تولید کند، هزینه‌ها را کاهش دهد و سیاست را دموکراتیک نماید، بلکه همچنین می‌تواند اقتصاد اول را بیرون رانده و آن‌را جایگزین نماید؛ بنابراین، در مقایسه با سایر محققانی که اقتصاد غیررسمی را استثناء می‌دانستند، دسوتو بخش غیررسمی را مملو از ظرفیت‌های انقلابی می‌داند (احمدی و حامد، ۱۳۹۹). نظریهٔ نئولیبرالیسم و دیدگاه دسوتو تأکید دارند که مقررات پیچیدهٔ ثبت کسب‌وکار، مالیات‌های سنگین و ضعف حمایت‌های نهادی باعث می‌شود افراد برای بقا به‌سمت اقتصاد غیررسمی حرکت کنند.

علاوه‌بر این نظریه‌ها، لازم است به رویکردهای انتقادی نیز درخصوص مشاغل غیررسمی توجه شود. نظریهٔ «مارکسیسم شهری» با تمرکز بر نقش سرمایه‌داری، مشاغل غیررسمی را بخشی از فرآیند حاشیه‌نشینی می‌داند که درنتیجه تمرکز سرمایه در کلان‌شهرها و محرومیت مناطق پیرامونی شکل می‌گیرد (لوفور، ۱۴۰۰). در لرستان نیز تمرکز

امکانات در تهران و کلان‌شهرهای صنعتی، سبب‌شده استان‌های پیرامونی با کمبود فرصت‌های شغلی پایدار مواجه شوند. از سوی دیگر، رویکرد «فمینیسم اقتصادی» نیز نشان می‌دهد که مشاغل غیررسمی عموماً جنسیت‌زده هستند؛ زنان در این مشاغل با تبعیض، ناامنی و دستمزد پایین مواجه‌اند (شیرخدایی، ۱۳۹۵). نمونهٔ روشن آن لرستان، حضور گستردهٔ زنان دستفروش در بازارهای خرم‌آباد و بروجرد است که بخش عمده‌ای از معیشت خانواده‌های کم‌درآمد را تأمین می‌کنند.

درمجموع باید اشاره کرد که این رویکردهای نظری هرچند گاهی در تضاد با یکدیگرند، اما از آنجا که مشاغل کاذب را نمی‌توان صرفاً با یک رویکرد توضیح داد، لازم است ارتباط میان عوامل ساختاری، نهادی و فردی درنظر گرفته شود. همچنین تطبیق این نظریه‌ها با واقعیت لرستان نشان می‌دهد که وجود مقررات ناکارآمد، تعطیلی صنایع و موقعیت پیرامونی استان، زمینه‌های مساعدی برای رشد این نوع مشاغل فراهم آورده است.

۴. پیشینهٔ پژوهش

مرور پیشینهٔ مطالعات انجام‌شده دربارهٔ مشاغل کاذب نشان می‌دهد که این پدیده در دهه‌های اخیر توجه پژوهشگران زیادی را به‌خود جلب کرده است. پیچیدگی‌ها و چندبُعدی بودن این مسئله باعث‌شده که محققان از زوایای گوناگون اقتصادی، اجتماعی، و ... به آن بپردازند. مرور این تحقیقات نه‌تنها درک روشن‌تری از زمینه‌های شکل‌گیری مشاغل غیررسمی فراهم می‌آورد، بلکه جایگاه و ضرورت پژوهش حاضر را نیز آشکار می‌سازد.

«محمدی» و همکاران (۱۴۰۰)، تحقیقی با عنوان «اشتغال پایدار شهرهای مرزی؛ تحلیل علل و پیامدهای کولبری در شهر بانه» انجام دادند؛ پس از جمع‌آوری داده و تحلیل کدگذاری‌های مصاحبه‌ها به استخراج ۵۷ عبارت، ۱۶ مفهوم و چهار مقولهٔ اصلی پرداخته شده است. عوامل اقتصادی، سیاسی، قانونی و امنیتی، اجتماعی، فرهنگی و جامعه‌شناختی، جغرافیایی و ژئوپلیتیکی مهم‌ترین مقوله‌های اصلی ایجاد این اشتغال کاذب است و پیشنهاد می‌شود که دولت با همکاری مرزنشینان و با درنظر گرفتن پتانسیل‌های درون‌منطقه‌ای به توسعهٔ پایدار شهری بانه کمک کنند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸). «نایبی» و همکاران (۱۳۹۸)، تحقیقی تحت‌عنوان «زمینه‌های شکل‌گیری دست‌فروشی در شهر رشت» انجام‌دادند؛ نتایج یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که زمینه‌های شکل‌گیری دست‌فروشی تحت‌تأثیر مؤلفه‌های گوناگونی است که می‌توان آن‌ها را در سه دستهٔ زمینه‌های ایجادکننده، ترغیب‌کننده و تشدیدکننده قرار داد (نایبی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۴۵).

مولر و همکاران (۲۰۲۵)[۱۵] در مقاله‌ای با عنوان «تجربیات مشاغل پوچ در محیط کار و بهزیستی ذهنی: نقش تعدیل‌کنندهٔ اخلاق کار پروتستانی»[۱۶] به این نتیجه رسیدند که افرادی که عمیقاً به اخلاق کار پروتستانی معتقدند، حتی باوجود تجربه جنبه‌های منفی در کار، ممکن است سطح بالایی از بهزیستی ذهنی را گزارش کنند. این یافته‌ها بر اهمیت تعامل بین نگرش‌های کاری و تجربیات محیط کار در رابطه با بهزیستی کارکنان تأکید می‌کند. «دیوید گرابر»[۱۷] (۲۰۱۸) معتقد است که مفهوم مشاغل کاذب شکلی از اشتغال پرداختی است که آن‌قدر بی‌معنی، غیرضروری، یا زیان‌بار است که حتی خود شاغل نیز نمی‌تواند وجود آن‌را توجیه کند، حتی اگر به‌عنوان بخشی از شرایط اشتغال، کارمند احساس کند، مجبور است تظاهر کند که این‌طور نیست. این‌که یک شغل خاص، یا حداقل بخش‌هایی از یک شغل، می‌تواند کاذب درنظر گرفته شود، توسط شخصی که آن کار را انجام می‌دهد قابل قضاوت است؛ زیرا او فعالیت‌های شغلی خود را بهتر می‌شناسد (گرابر، ۲۰۱۸). «ویلیامز»[۱۸] (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای بیان می‌کند که از دیدگاه نئولیبرال، اشتغال در بخش غیررسمی حاصل مالیات‌های سنگین، فساد در بخش عمومی و مداخله‌های دولت در بازار آزاد است و راه علاج آن، کاهش مالیات‌ها، فساد و کمترین دخالت دولت است؛ وی بیان می‌کند که اندازه‌های مختلف اقتصاد غیر رسمی درمیان ۳۶ کشور درحال توسعه با پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد ارتباط اندکی با نرخ های بالای مالیات، سطوح بالای فساد و مداخلهٔ دولت دارند یا بدون ارتباط هستند. در عوض اشتغال در اقتصاد غیررسمی با سطوح بالای مداخلهٔ دولت کاهش می‌یابد (ویلیامز، ۲۰۱۷: ۱۴۵). «بلوگنا»[۱۹] (۲۰۱۶)، در پژوهشی با عنوان

«تأثیر مشاغل غیررسمی و فساد بر سطوح درآمد در برزیل»، با بهره‌گیری از یک پایگاه داده پیرامون بخش غیررسمی و فساد در ۴۷۶ شهرداری در برزیل اقدام به بررسی این موضوع کرد که آیا فساد بر روی سطوح درآمد با درنظرگرفتن فعالیت اقتصاد غیررسمی تأثیر دارد؟ وی نتیجه می‌گیرد که سطوح بالای فساد و یک اقتصاد غیررسمی بزرگ بیشتر با اقتصاد ضعیف در ارتباط هستند. هرچند فقط اندازهٔ اقتصاد غیررسمی به‌طور آماری تأثیر مهمی داشته است (بلوگنا، ۲۰۱۶: ۶۵۷). هرچند یافته‌های بلوگنا (۲۰۱۶) با یافته‌های ویلیامز (۲۰۱۷) متناقض به‌نظر می‌رسند، ولی از آنجا که یافته‌های ویلیامز به «منشأ ساختاری غیررسمی‌سازی» و یافته‌های بلوگنا به «پیامدهای اقتصادی آن» اشاره دارند، الزاماً در تضاد با یکدیگر نیستند.

بر همین‌اساس، در شرایط اقتصادی ایران و به‌ویژه استان لرستان، هر دو رویکرد می‌توانند مکمل یکدیگر باشند؛ از یک‌سو، مداخلات ناکارآمد و بروکراسی دولتی می‌تواند به گسترش فعالیت‌های غیررسمی بینجامد (مطابق رویکرد ویلیامز)، و از سوی دیگر، تداوم این وضعیت به‌دلیل فساد، فقر ساختاری و ضعف نظارت، به چرخه‌ای از وابستگی اقتصادی و اشتغال غیرمولد منجر می‌شود (مطابق رویکرد بلوگنا). «گونتر» و «لونو»[۲۰] (۲۰۱۲)، در مقالهٔ خود تحت‌عنوان «اشتغال غیررسمی در کشورهای درحال توسعه: فرصت یا آخرین راه حل» اشتغال غیررسمی را در بازار کار شهری ساحل عاج بررسی کردند؛ یافته‌های پژوهش آن‌ها نشان‌داد: ۱) بخش غیررسمی در بازار کار شهری ساحل عاج از دو بخش تشکیل شده است که هر بخش معادلهٔ دستمزد منحصربه‌فرد خود را دارد. ۲) یک بخش از نظر درآمد متوسط و بازده آموزش و تجربه نسبت به بخش دیگر بالاتر است. ۳) بخش غیررسمی برای برخی از افراد یک استراتژی از آخرین راه‌حل برای فرار از بیکاری و برای بعضی دیگر دارای مزیت نسبی است (گونتر و لونو، ۲۰۱۲: ۹۹). «هنلی» و «عرب شیبانی»[۲۱] (۲۰۰۶)، با استفاده از تحلیل پرسشنامه‌های گردآوری شده از خانوارهای برزیلی در دورهٔ ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۴ و تحلیل رگرسیونی، حجم اشتغال غیررسمی این کشور را ۶۳٪ برآورد کردند. در این پژوهش عوامل سطح سواد پایین افراد و گرایش زنان به فعالیت به شکل غیررسمی به‌دلیل ضعف سیستم‌های حمایتی اجتماعی و امنیت شغلی برای آنان، در گسترش اشتغال غیررسمی مؤثر و معنی‌دار دانسته شده است (هنلی و عرب‌شیبانی، ۲۰۰۶: ۳۸).

درمجموع بررسی‌ها نشان می‌دهد که اغلب این پژوهش‌ها بر سطح کلان اقتصادی، قانونی و ساختاری متمرکز بوده‌اند و کمتر به تجربه‌زیسته و برداشت‌های ذهنی جوانان به‌عنوان گروهی آسیب‌پذیر در این حوزه توجه کرده‌اند. همچنین در استان‌های کمترتوسعه‌یافتهٔ غرب کشور مانند لرستان، بررسی‌های کیفی اندکی صورت گرفته و درک ما از تجربه‌زیستهٔ جوانان این مناطق بسیار محدود است. اما پژوهش حاضر با استفاده از روش کیفی و تحلیل تماتیک، تلاش می‌کند فراتر از عوامل کلان، به درک عمیق از دیدگاه‌ها، انگیزه‌ها و معانی موردنظر جوانان لرستانی دربارهٔ مشاغل کاذب بپردازد. بدین‌ترتیب، ارزش‌افزودهٔ این مطالعه در ارائه یک خوانش بومی و تفسیری از پدیدهٔ مشاغل غیررسمی در بافت اجتماعی خاص استان لرستان است که می‌تواند مبنایی برای سیاست‌گذاری‌های دقیق‌تر و متناسب با واقعیت‌های میدانی باشد.

۵. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی و به شیوهٔ تحلیل تماتیک انجام شده است. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها مصاحبهٔ نیمه‌ساخت‌یافته بود که امکان طرح پرسش‌های باز و انعطاف در جریان مصاحبه را برای پژوهشگر فراهم می‌ساخت. برای طراحی پرسش‌های مصاحبه، ابتدا با مرور ادبیات نظری و پیشینهٔ تجربی در حوزهٔ مشاغل غیررسمی، فهرستی از پرسش‌ها تدوین شد. درمجموع ۱۲ سؤال اصلی و چند سؤال فرعی طراحی گردید که در سه محور کلی سازمان یافتند؛ عوامل سطح کلان مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب، عوامل خُرد مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و راهکارهای کاهش مشاغل کاذب. سؤالات به‌صورت باز طراحی شدند تا مشارکت‌کنندگان بتوانند به تفصیل به بیان دیدگاه‌ها و تجربیات خود بپردازند.

مصاحبه‌ها در بازهٔ زمانی سه ماهه انجام‌گرفت و مدت هر مصاحبه بین ۴۵ تا ۷۵ دقیقه متغیر بود. تمامی مصاحبه‌ها با رضایت مشارکت‌کنندگان ضبط صوتی شد و پس از پایان جلسه، کلمه‌به‌کلمه پیاده‌سازی گردید. در مواردی نیز از یادداشت‌برداری تکمیلی برای ثبت نکات تکمیلی استفاده شد. جامعه‌آماری تحقیق شامل خبرگان و متخصصان حوزهٔ اشتغال و توسعهٔ منطقه‌ای در استان لرستان بود. معیارهای گزینش نمونه شامل حداقل پنج سال سابقهٔ فعالیت حرفه‌ای یا پژوهشی در زمینهٔ اشتغال و کارآفرینی، تألیف مقاله یا اجرای پروژه مرتبط با مشاغل غیررسمی، و آشنایی با شرایط اجتماعی-اقتصادی استان لرستان بود. براساس این معیارها، ۱۵ نفر (جدول ۲) انتخاب شدند که شامل ۱۲ مرد و سه زن بودند. ترکیب مشارکت‌کنندگان شامل اساتید دانشگاه، کارشناسان سازمان‌های دولتی مرتبط با اشتغال و توسعه، و فعالان مدنی آشنا با مسائل بازار کار بود؛ هرچند دستفروشان و شاغلان مشاغل کاذب مستقیماً در مطالعه حضور نداشتند، اما توجیه پژوهشگر آن است که هدف تحقیق، واکاوی عوامل و زمینه‌های مؤثر بر این پدیده از منظر سیاست‌گذاری و کارشناسی بوده است؛ بنابراین، تمرکز بر خبرگان حوزهٔ اشتغال، امکان شناسایی ریشه‌ها و ساختارهای بنیادی مؤثر را فراهم ساخته است.

برای تحلیل داده‌ها از روش شش‌مرحله‌ای «براون» و «کلارک» (۲۰۰۶) در تحلیل تماتیک استفاده شد؛ آشنایی با داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جستجوی تم‌ها، بررسی تم‌ها، تعریف و نام‌گذاری تم‌ها، و نگارش و تحلیل نهایی. داده‌های خام پس از پیاده‌سازی، چندین‌بار خوانده شدند و سپس بخش‌های معنادار متن کدگذاری شد. از این کدها مضامین پایه استخراج گردید و با تلفیق مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و سپس مضامین فراگیر شکل گرفتند. برای این‌منظور از نرم‌افزار MAXQDA 2020 استفاده شد که فرآیند کدگذاری و سازمان‌دهی مضامین را تسهیل نمود. به‌منظور اعتباربخشی به یافته‌ها، معیارهای لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) شامل باورپذیری (از طریق بازبینی مشارکت‌کنندگان و ارائه بخش‌هایی از متن کدگذاری‌شده به آنان)، انتقال‌پذیری(از طریق توصیف غنی زمینهٔ اجتماعی-اقتصادی لرستان)، اطمینان‌پذیری (با ثبت دقیق مراحل تحقیق و امکان بازبینی توسط پژوهشگران دیگر)، و تأییدپذیری (از طریق مستندسازی همهٔ تصمیمات تحلیلی و بهره‌گیری از مشاورهٔ اساتید این حوزه) رعایت گردید.

جدول ۲: مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 2: Demographic Characteristics of the Participants (Authors, 2025).

پست سازمانی	مدرک	رشته تحصیلی	سن	جنسیت	کد مشارکت‌کننده
عضو هیأت علمی دانشگاه	دکتری	اقتصاد	۵۵	مرد	۱
عضو هیأت علمی دانشگاه	دکتری	اقتصاد	۴۱	مرد	۲
رئیس کانون زنان بازرگان	دکتری	جامعه شناسی	۴۷	زن	۳
مدرس دانشگاه	دکتری	کارآفرینی	۴۶	مرد	۴
عضو هیأت علمی دانشگاه	دکتری	سیاست‌گذاری فرهنگی	۴۲	مرد	۵
مسئول اداره کمیته امداد	کارشناسی‌ارشد	جامعه شناسی	۴۸	مرد	۶
کارشناس اداره کار	کارشناسی‌ارشد	فلسفه و حکمت اسلامی	۵۱	مرد	۷
عضو انجمن جامعه شناسی	دکتری	جامعه‌شناسی توسعه	۴۶	مرد	۸
رئیس بخش تحقیقات اقتصادی و اجتماعی مرکز تحقیقات استان	دکتری	اقتصاد	۵۲	مرد	۹
کارشناس اداره کار	کارشناسی‌ارشد	اقتصاد	۴۱	مرد	۱۰
فعال کارآفرینی	کارشناسی‌ارشد	مدیریت	۴۶	مرد	۱۱
عضو انجمن جامعه شناسی	دکتری	جامعه‌شناسی	۴۲	زن	۱۲

مدرس دانشگاه	دکتری	جامعه شناسی	۴۷	مرد	۱۳
کارآفرین	کارشناسی‌ارشد	مدیریت	۴۱	مرد	۱۴
مدرس دانشگاه	دکتری	جامعه‌شناسی	۳۸	زن	۱۵

۶. یافته‌ها

۶-۱. استخراج و تحلیل مضامین

انواع مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان

جدول ۳: انواع مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 3: Types of Informal and Harmful Jobs Among Youth in Lorestan Province (Authors, 2025).

	عنوان شغل	فراوانی		عنوان شغل	فراوانی
۱	دست فروشی	۹	۱۰	میوه‌فروشی با ماشین	۶
۲	دوره گردها	۴	۱۱	خرید و فروش وام‌های اشتغال در مناطق روستایی	۱
۳	شوتی سواری	۷	۱۲	پلاک محو کن	۲
۴	دلال ماشین بدون مجوز	۵	۱۳	دعانویس و فالگیر	۳
۵	دلال محصولات کشاورزی	۲	۱۴	نان خشکی	۳
۶	دلال املاک بدون مجوز	۵	۱۵	همراه بیمار	۲
۷	سیگار فروشی	۳	۱۶	ضایعاتی	۴
۸	واکس زن و تعمیرات کفش	۲	۱۷	پارکبان	۵
۹	افرادی که سر در فروشگاه‌ها مردم را به خرید جذب می‌کنند.	۲	۱۸	بسته‌بندی محصولات کشاورزی	۲

در این پژوهش طبق مبانی نظری و پیشینهٔ تجربی، مشاغلی که مالیات پرداخت نمی‌کنند، بیمهٔ پرداخت نمی‌کنند و به‌طورکلی در مراجع قانونی و رسمی ثبت نشده‌اند؛ به‌عنوان مشاغل کاذب درنظر گرفته شده است. عناوین شغلی که با بیشترین تکرار از نظر مشارکت‌کنندگان ذکر شده است می‌توان به شغل دست‌فروشی، شوتی سواری، میوه‌فروشی با ماشین، دلال ماشین و املاک بدون مجوز و دفتر کار، پارکبان و ضایعاتی اشاره کرد. فراوانی مربوط به مشاغل در جدول (۳) بیانگر شدت حضور این مشاغل در روایت‌های افراد هستند.

۶-۲. عوامل مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان

باتوجه به سؤال پژوهش درخصوص عوامل مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان، نتایج تحلیل مضمون حاصل از مصاحبه‌ها در قالب دو مضمون فراگیر عوامل کلان (جدول ۴) و عوامل خُرد (جدول ۵) ارائه شده است.

جدول ۴: نتایج تحلیل مضمون فراگیر عوامل سطح کلان مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان (نگارندگان، ۱۴۰۴).
Tab. 4: Thematic Analysis Results of Macro-Level Factors Influencing Young People's Tendency Toward Informal and Harmful Jobs in Lorestan Province (Authors, 2025).

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	کدهای باز
سیاست‌ها و رویه‌های دولت	سیاست‌های اقتصادی دولت	سیاست‌های قیمت‌گذاری
		سیاست‌های مبادی ورودی کالا
		عدم وجود سیاست‌های کلان به سمت تشویق تولید و فشار مضاعف بر تولیدکنندگان
		نابرابری در توزیع فرصت‌های شغلی در سطح کلان
		ناتوانی دولت در سر و سامان دادن به اقتصاد و معیشت مردم
		عدم احساس مسئولیت دولت در ایجادزمینه‌ی اقتصادی سالم و پایدار
		عدم شفافیت در اقتصاد
		ایجاد موانع بر راه توسعهٔ تجارت خارجی
		عدم رونق و توسعهٔ زنجیره‌های ارزش
	سیاست‌های اشتغال	حمایت بیش از حد از نیروی کار
		تمایل کارفرما به سمت روش سرمایه‌بر به جای کاربر
		بروکراسی اداری پیچیده و سخت‌گیرانه برای جوانان در ایجاد شغل
		اصرار بیهوده بر پرداخت وام‌های خود اشتغالی
		نداشتن برنامه علمی و کارشناسی جهت ایجاد شغل
	عوامل قانونی	برخی قوانین و مقررات کار و تامین اجتماعی
		حاکمیت قانون(عدم برخورد قانونی با مباحث غیر قانونی)
		تعدد و گوناگونی قوانین موثر بر فعالیت‌های اقتصادی
	نظام عرضه و تقاضا	مازاد عرضه نیروی انسانی نسبت به تقاضا
		کاهش تقاضای نیروی کار
	نظام مالیاتی	فرار مالیاتی
		مالیات‌های سنگین
		میزان و ساز و کار پرداخت مالیاتی
فرصت‌های محیطی	عوامل محیطی کسب و کار	عدم مراجعه خریدار به مغازه‌ها
		جایگزینی ماشین‌آلات به جای نیروی کار و آزادسازی نیروی شاغل غیرماهر در کشاورزی
		عدم توان سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه خارجی و داخلی در استان
		عدم وجود کارخانه‌های فعال و مناسب در استان
		نبود فرصت‌های شغلی مناسب
		مشکلات دریافت پروانه کسب
		عدم رعایت حقوق مالکیت و قراردادها
		فراهم نبودن فضای کسب و کار برای کارآفرینان و فعالان اقتصادی
	نظام آموزشی کشور	عدم تناسب نظام آموزش با محیط اقتصادی
		عدم کاربردی بودن رشته‌های تحصیلی دانشگاهی
		عدم تناسب بین فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و شغل‌های مورد نیاز جامعه
		مناسب نبودن آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

طبق یافته‌های پژوهش، مضمون فراگیر عوامل کلان مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان مشتمل بر ۳۴ کدباز است. در این مطالعه مضمون فراگیر عوامل سطح کلان (جدول ۴) در قالب دو مضمون سازمان‌دهنده و هفت مضمون پایه سازماندهی شده‌اند.

نتایج تحلیل مضمون در سطح کلان نشان می‌دهد که عوامل ساختاری و نهادی، نقش تعیین‌کننده‌ای در سوق‌دادن جوانان لرستانی به‌سوی مشاغل کاذب دارند. یکی از مهم‌ترین مضامین، ضعف سیاست‌های کلان اشتغال و ناکارآمدی برنامه‌های توسعه‌ای است که نه‌تنها فرصت‌های شغلی پایدار ایجاد نکرده، بلکه به افزایش بی‌ثباتی در بازار کار منجر شده است. به‌طور خاص، جوانان مصاحبه‌شونده بارها به نبود سرمایه‌گذاری صنعتی و عدم حمایت مؤثر از کارآفرینی در استان اشاره کرده‌اند. این وضعیت موجب می‌شود بخش بزرگی از نیروی کار تحصیل‌کرده یا جویای کار، برای تأمین معیشت خود به مشاغل غیررسمی و کاذب روی‌آورند. عامل مهم دیگر، ساختار اقتصادی وابسته و تک‌محصولی استان است. تمرکز بیش از حد بر کشاورزی سنتی و مشاغل خدماتی کم‌بازده، همراه با رکود در بخش صنعت و تولید، شرایطی را ایجاد کرده که زمینه‌ای برای تنوع‌بخشی شغلی وجود ندارد. این ساختار اقتصادی، به‌ویژه در خرم‌آباد، بروجرد و شهرهای مرزی مشهود است و موجب می‌شود دستفروشی، واسطه‌گری و مشاغل غیررسمی دیگر به‌عنوان راهکار جایگزین دیده شود.

در بُعد سیاسی و نهادی نیز، قوانین پیچیدهٔ ثبت کسب‌وکار و ضعف در اجرای سیاست‌های حمایتی، خود به مانعی جدی برای ورود به بازار رسمی تبدیل شده است. بسیاری از جوانان اشاره کرده‌اند که هزینه‌های بالا، بروکراسی طولانی و فساد اداری، آن‌ها را از ایجاد کسب‌وکار قانونی منصرف کرده و به‌سمت فعالیت‌های غیررسمی سوق داده است. علاوه‌بر این، فشارهای اقتصادی کلان همچون تورم، رکود بازار رسمی و نابرابری‌های منطقه‌ای در توزیع فرصت‌های شغلی، نقش مستقیمی در تشدید گرایش به مشاغل کاذب دارند. جوانان لرستانی در روایت‌های خود به این نکته اشاره داشتند که حتی در صورت اشتغال رسمی، دستمزدها پاسخ‌گوی هزینه‌های زندگی نیست و همین‌امر باعث می‌شود، برای جبران شکاف درآمدی به فعالیت‌های کاذب یا چندشغله‌بودن روی‌آورند.

درنهایت می‌توان گفت که در سطح کلان، مجموعه‌ای از ضعف‌های نهادی، اقتصادی و سیاسی، بستر و شرایطی را فراهم آورده که مشاغل کاذب نه به‌عنوان انتخابی اختیاری، بلکه به‌مثابه استراتژی بقا در برابر ناکارآمدی ساختارهای رسمی در استان لرستان شکل گرفته و بازتولید می‌شوند (ر. ک. به: جدول ۵).

طبق نتایج پژوهش، مضمون فراگیر عوامل سطح خُرد مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان مشتمل‌بر ۴۴ کدباز است. در این مطالعه مضمون فراگیر عوامل خرد (جدول ۵) در قالب دو مضمون سازمان‌دهنده و شش مضمون پایه سازماندهی شده‌اند.

تحلیل مضامین در سطح خرد نشان می‌دهد که گرایش جوانان به مشاغل کاذب تنها ناشی از ساختارهای کلان اقتصادی و نهادی نیست، بلکه مجموعه‌ای از ویژگی‌ها، نگرش‌ها و شرایط فردی نیز در این فرآیند تأثیرگذارند. یکی از مضامین محوری در این سطح، انگیزه‌های اقتصادی فردی است. بسیاری از جوانان بیان کرده‌اند که سودآوری سریع و گردش نقدینگی بالا در مشاغل کاذب (مانند دستفروشی یا واسطه‌گری) در مقایسه با مشاغل رسمی، عامل مهمی برای ورود به این حوزه محسوب می‌شود. به تعبیر یکی از مشارکت‌کنندگان، «شغل رسمی ماه‌ها طول می‌کشه تا پول بدهد، اما دستفروشی روزانه درآمد دارد». از سوی دیگر، فرهنگ فقر و بازتولید الگوهای معیشتی خانوادگی نقش مهمی ایفا می‌کند. در بسیاری از خانواده‌ها، مشاغل غیررسمی به‌عنوان راهی عادی برای گذران زندگی پذیرفته شده و جوانان در چنین فضایی، از کودکی با این الگوها آشنا می‌شوند. این فرهنگ منجر به بازتولید نسل‌به‌نسل چنین مشاغلی شده و مشروعیت اجتماعی نسبی برای فعالیت‌های کاذب ایجاد کرده است.

عامل مهم دیگر، سطح پایین مهارت و تحصیلات متناسب با بازار کار است. بسیاری از جوانان فاقد آموزش‌های فنی و حرفه‌ای لازم برای ورود به مشاغل رسمی بوده و همین‌امر، آنان را به‌سمت مشاغلی با مانع ورود کمتر سوق می‌دهد. حتی در مواردی که تحصیلات دانشگاهی وجود دارد، شکاف میان‌رشته‌های تحصیلی و نیازهای واقعی بازار

جدول ۵: نتایج تحلیل مضمون فراگیر عوامل خرد مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Tab. 5: Thematic Analysis Results of Micro-Level Factors Influencing Young People's Tendency Toward Informal and Harmful Jobs in Lorestan Province (Authors, 2025).

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	کدهای باز
عوامل سطح خرد	عوامل زمینه‌ای مضامین سازمان‌دهنده	عوامل فرهنگی	انتظارات جوانان مبنی‌بر زودتر به نتیجه رسیدن
			تغییر ارزش‌ها در فرآیند توسعه و ایجاد ارزش‌های ناهماهنگ با جامعه در فرد
			فرهنگ فقر
			تنزل فرهنگ کار
			نداشتن باور به تاثیر مهارت و تخصص در شغل‌یابی
			نبود فرهنگ کار جمعی
			نداشتن فرهنگ و اخلاق مالیاتی
		عوامل اقتصادی	بیکاری
			فقر
			رکود اقتصادی
			تورم
			نقدینگی زیاد
			احتیاج به شغل دوم به دلیل مشکلات مالی
			عدم پشتوانه مالی خانواده‌ها در حمایت از ایجاد شغل
			هزینهٔ زیاد لازم جهت آموختن مهارت
			چرخه‌ی تکرار فقر
			عدم دسترسی جوانان به سرمایه مالی
			پرهزینه بودن کار رسمی نسبت به کار غیررسمی
			وجود فساد و رانت در جامعه
			افزایش قیمت‌ها
		عوامل اجتماعی	مهاجرت به خارج از استان
			مهاجرت از روستا به شهر و رشد شهرنشینی
			اعتیاد و عدم یافتن شغل مناسب
			توسعه‌نیافتگی استان
			فرصت‌های نابرابر اجتماعی سرمایه‌گذاری
			پایین بودن سرمایهٔ اجتماعی در استان
	عوامل زمینه‌ای	عوامل طبیعی	نظام کشاورزی موروثی و عدم یکپارچگی زمین‌های کشاورزی
			به‌صرفه نبودن فعالیت‌های کشاورزی
			مناسب نبودن نهاده‌های کشاورزی (آب، خاک و...)
	عوامل فردی	ویژگی‌های شخصیتی	عدم تن دادن جوانان به کارهای سخت
			فقدان مهارت و تخصص مناسب
			عدم مهارت متناسب با جامعه‌ی شهری در بین افراد مهاجر
			عدم اعتماد به نفس جونان
			نداشتن خلاقیت و نوآوری
			جاه‌طلبی جوانان
			تقاضای پیشرفت سریع در بین جوانان
			مقایسهٔ خود با جامعه جهانی و احساس عقب‌ماندگی و عدم پیشرفت و ناکامی
			ورود به کارهای خطرناک، پردرآمد و پرریسک
			قانون‌گریزی
		عوامل انگیزشی	نرخ بازدهی بالا و برگشت سرمایه در مشاغل کاذب
			زحمت کمتر در مشاغل کاذب
			حاشیهٔ سود بالاتر مشاغل کاذب نسبت به مشاغل دیگر
			انس گرفتن به مشاغل کاذب
			ورود آسان به مشاغل کاذب و عدم نیاز به سرمایه کلان

کار سبب‌شده که مدرک تحصیلی به فرصتی برای اشتغال پایدار منجر نشود. همچنین، ویژگی‌های روان‌شناختی و نگرشی جوانان، مانند تمایل به استقلال مالی سریع، اجتناب از کارهای یدی سخت یا فقدان صبر برای ورود به مشاغل رسمی، در شکل‌گیری این گرایش نقش دارد؛ برای نمونه، برخی از مصاحبه‌شوندگان اشاره داشتند که کار کردن به شکل رسمی نیازمند روابط اجتماعی گسترده یا پشتوانهٔ مالی اولیه است، درحالی‌که مشاغل کاذب امکان شروع بدون سرمایه زیاد را فراهم می‌کند.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در سطح خُرد، ترکیب عوامل اقتصادی (مانند نقدینگی سریع)، فرهنگی (فرهنگ فقر)، آموزشی (فقدان مهارت‌های تخصصی) و روان‌شناختی (تمایل به استقلال سریع) به‌طور هم‌زمان موجب می‌شوند که مشاغل کاذب برای جوانان لرستانی نَه صرفاً یک انتخاب گذرا، بلکه استراتژی‌ای معقول و کم‌هزینه برای بقا و معیشت تلقی شود.

جدول ۶: راهکارهای کاهش مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Tab. 6: Strategies for Reducing Informal and Harmful Jobs Among Youth in Lorestan Province (Authors, 2025).

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	کدهای باز
راهکارهای مربوط به سیاست‌ها و رویه‌های دولت	سیاست‌های اقتصادی دولت	تکیه‌بر مزیت‌های نسبی رقابتی در استان
		رونق زنجیره‌های ارزش برای محصولات
		شناسایی مزیت‌های نسبی استان در صنعت، معدن، سنگ و ...
		باز بودن درجهٔ تجارت
		توسعهٔ تجارت خارجی
		تلاش برای اصلاح الگوی فعالیت‌های تولیدی و عمل نمودن به قوانین اقتصادی
		تأکید بر حداکثر شفافیت مالی به ویژه در زمینه‌ی عملیات مالی و نظام بانکی
		کاهش موانع و محدودیت‌های تجاری به‌ویژه در سطح خارجی
		گسترش و افزایش کارایی نهادهای بازار
		اعمال سیاست‌های مالی و پولی کارآمد و برخوردار از پشتوانه کارشناسی
		تلاش برای افزایش بهره‌وری از طریق افزایش سرمایه‌گذاری، تزریق فناوری و نیز توسعه‌ی نیروی انسانی
		تلاش هرچه بیشتر برای حفظ و تقویت ارزش پول ملی از طریق راهکارهای مختلف از جمله افزایش درآمدهای دولت و نیز مثبت نمودن تراز مبادلات خارجی
		اجتناب از چند نرخی بودن ارز
راهکارهای مربوط به سیاست‌ها و رویه‌های دولت	سیاست‌های اشتغال	حمایت از نیروی کار
		حمایت از کارفرما
		سیاست‌های تشویقی تولیدی
		حمایت واقعی از تولید
		تلاش برای اشتغال‌زایی همسو با تخصص
		ایجاد زمینه‌های شغلی پایدار با درآمد مناسب
		رسمیت بخشیدن به مشاغل غیر رسمی
		برآورد و پیش‌بینی تحرکات و هرم جمعیتی
	عوامل قانونی	بازنگری و اصلاح برخی قوانین تامین اجتماعی
	نظام عرضه و تقاضا	برآورد عرضه و تقاضای نیروی کار
		تعادل بین حمایت از عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان نیروی کار
		ارائه پیشنهاد طرح توسط اداره کار به نمایندگان یا دولت به صورت لایحه، قوانین و سیاست‌های حامی فرایند تعادل بین عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان نیروی کار
		جلوگیری از فرار مالیاتی

راهکارهای مربوط به فرصت‌های محیطی	نظام آموزشی	نیازسنجی جوانان درخصوص مهارت و استعداد
		تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه
		ورود دانشگاه در پروژه‌های مشکل‌دار و نیمه‌تمام
راهکارهای زمینه‌ای	عوامل فرهنگی	تغییر نگرش و باور زود رسیدن به اهداف از طریق تبلیغات
		درونی کردن ارزش‌هایی چون «ضایع کردن حق دیگران حرام است» برای افراد معتقد
	عوامل اجتماعی	کنترل نرخ مهاجرت
		تقویت سرمایهٔ اجتماعی
		افزایش روحیه همکاری در جامعه
		بالا رفتن اعتماد عمومی
		بالارفتن امید اجتماعی
	عوامل اقتصادی	در اختیار قرار دادن سرمایه برای جوانان
		مهار تورم
		برنامه‌ریزی همه‌جانبه برای بستن مبادی تورم و جلوگیری از افزایش آن
	عوامل طبیعی	سرمایه‌گذاری کلان در بخش گردشگری و کشاورزی
راهکارهای مربوط به عوامل فردی	ویژگی های شخصیتی	افزایش اعتماد به نفس جوانان
		بالا رفتن امیدواری به آینده

طبق یافته‌های پژوهش، راهکارهای کاهش مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان (جدول ۶) مشتمل‌بر ۶۱ کدباز است. در این مطالعه راهکارها باتوجه به عوامل مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب شناسایی شده در قالب دو مضمون فراگیر، چهار مضمون سازمان‌دهنده و ۱۲ مضمون پایه سازماندهی شده‌اند که براساس این نتایج، شبکهٔ مضامین عوامل مؤثر بر گرایش به مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان در قالب شکل (۱) نشان داده شده است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مقابله با گسترش مشاغل کاذب در لرستان نیازمند رویکردی چندبُعدی است که هم به اصلاح ساختارهای کلان و هم به تقویت ظرفیت‌های فردی و محلی جوانان توجه کند.

در سطح کلان، مهم‌ترین پیشنهادها بر اصلاح ساختارهای اقتصادی و نهادی تمرکز دارند. کاهش بروکراسی اداری در صدور مجوز کسب‌وکار، تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری خُرد، و بازنگری در نظام مالیاتی برای حمایت از کسب‌وکارهای نوپا، ازجمله اقداماتی هستند که می‌توانند موانع ورود جوانان به بازار رسمی کار را کاهش دهند. به گفتهٔ یکی از خبرگان «وقتی برای یک مجوز ساده باید ماه‌ها در اداره بدوی، طبیعی است که جوان به‌سمت دستفروشی برود»؛ بنابراین، شفاف‌سازی و ساده‌سازی قوانین می‌تواند به‌طور مستقیم از رشد فعالیت‌های غیررسمی جلوگیری کند. در سطح میانه، راهکارها بر توانمندسازی اجتماعی و حرفه‌ای جوانان تأکید دارند. توسعهٔ آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای متناسب با نیازهای بازار کار لرستان، ایجاد مراکز مشاورهٔ شغلی در شهرها و روستاها، و ارائه بسته‌های حمایتی برای کارآفرینان جوان، به‌ویژه در حوزه‌های کشاورزی و صنایع کوچک، ازجمله اقدامات کلیدی محسوب می‌شوند. این اقدامات علاوه‌بر کاهش وابستگی جوانان به مشاغل کاذب، به ایجاد احساس امید و چشم‌انداز مثبت نسبت به آینده نیز کمک می‌کنند. در سطح خُرد و فردی نیز راهکارها بیشتر بر تغییر نگرش‌ها و تقویت فرهنگ کار متمرکز هستند. آگاهی‌بخشی ازطریق رسانه‌ها دربارهٔ پیامدهای منفی مشاغل کاذب (مانند: بی‌ثباتی اقتصادی، فقدان بیمه

و بازنشستگی) و الگوسازی از کارآفرینان موفق محلی می‌تواند به تغییر تدریجی نگرش جوانان کمک کند. همچنین، تقویت نهاد خانواده در حمایت از مسیرهای شغلی پایدار جوانان نقش اساسی دارد.

با این‌حال، باید توجه‌داشت که ارائه بیش از ۶۰ راهکار در جدول (۶) بدون اولویت‌بندی می‌تواند کارایی آن‌ها را کاهش دهد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که راهکارها براساس معیارهایی همچون فوریت (اقدامات کوتاه‌مدت مانند کاهش بروکراسی)، اثربخشی (آموزش‌های مهارتی) و قابلیت اجرا (حمایت از کسب‌وکارهای خُرد) دسته‌بندی شوند. این امر به سیاست‌گذاران کمک خواهد کرد تا منابع محدود را به‌شکلی هدفمندتر تخصیص دهند. درمجموع، تحلیل راهکارها نشان می‌دهد که کاهش مشاغل کاذب در لرستان نه با یک اقدام منفرد، بلکه ازطریق ترکیب سیاست‌های ساختاری، برنامه‌های توانمندسازی و اقدامات فرهنگی امکان‌پذیر است. تنها در چنین چارچوبی می‌توان امید داشت که جوانان استان به‌جای اتکای موقت به مشاغل غیررسمی، مسیر پایدار و مولدی برای آیندهٔ شغلی خود بیابند.

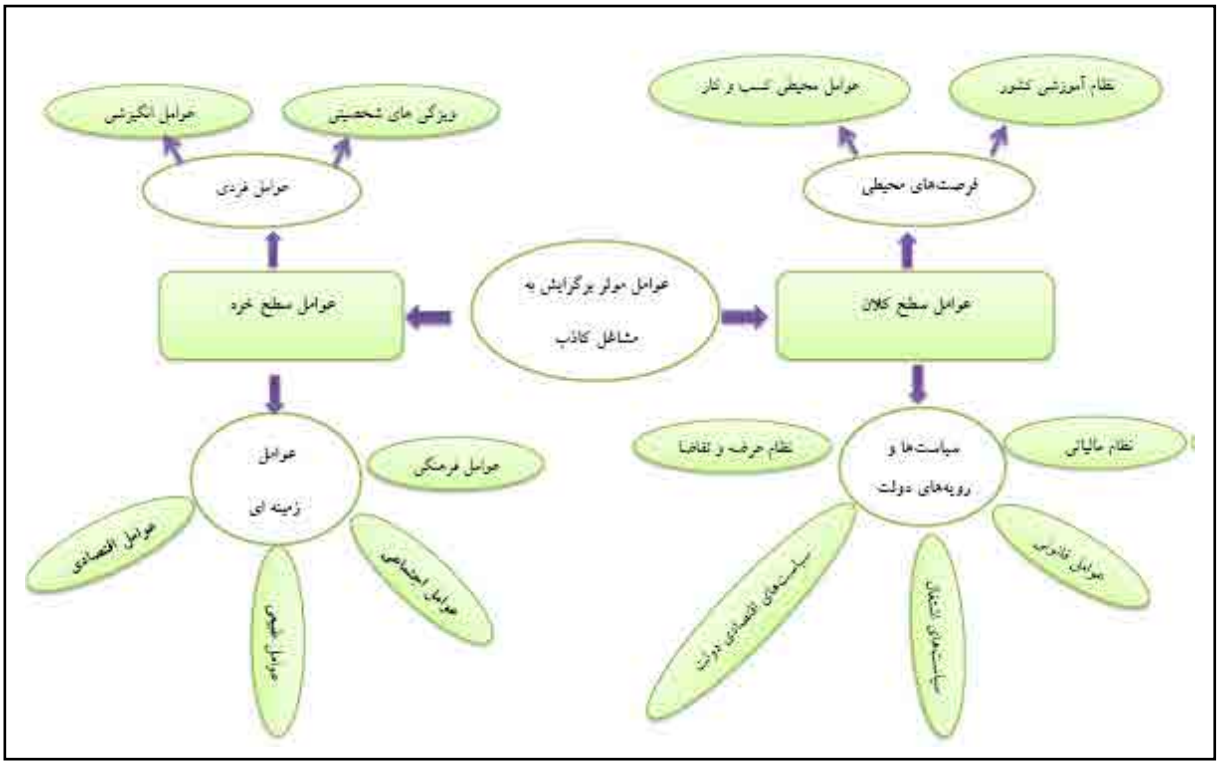

شکل ۱: عوامل و زمینه‌های مؤثر بر مشاغل کاذب و آسیب‌زای جوانان استان لرستان (نگارندگان، ۱۴۰۴).

Fig. 1: Factors and Contextual Conditions Influencing Informal and Harmful Jobs Among Youth in Lorestan Province (Authors, 2025).

۷. نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش در چارچوب نظریه‌های نوسازی و نئولیبرالیسم و همچنین رویکردانتقادی مارکسیسم‌شهری و فمینیسم‌اقتصادی قابل تفسیر هستند. براساس دیدگاه‌نوسازی، مشاغل‌غیررسمی به‌مثابه بقایای ساختارهای سنتی و ناکامی در گذار به بازار کار مدرن تلقی می‌شوند (موزر، ۱۹۷۸). یافته‌های پژوهش حاضر نشان‌داد که در لرستان عواملی همچون ضعف نهادهای آموزشی و کمبود فرصت‌های صنعتی موجب بازتولید الگوهای معیشتی سنتی مانند دستفروشی شده است. این‌امر با تحلیل نوسازی همخوانی دارد و بیانگر آن است که عدم توسعهٔ صنعتی و ساختاری استان، بسترساز تقویت مشاغل کاذب بوده است. در مقابل، رویکرد نئولیبرالیسم مشاغل غیررسمی را به‌عنوان تجلی کارآفرینی در شرایط محدودیت‌های دولتی می‌بینند (دسوتو، ۲۰۰۰). داده‌های مصاحبه‌ها مؤید آن است که

پیچیدگی مقررات اداری و مالیاتی، بسیاری از جوانان لرستانی را به‌سمت راه‌اندازی فعالیت‌های غیررسمی سوق داده است؛ به‌گونه‌ای که اشتغال غیررسمی در این استان، هم محصول کمبود فرصت‌های رسمی و هم ناشی از واکنش خلاقانه به موانع نهادی است. از منظر رویکرد انتقادی مارکسیسم شهری نیز باید به نقش سرمایه‌داری در بازتولید حاشیه‌نشینی و وابستگی نیروی کار به فعالیت‌های کم‌درآمد و غیررسمی توجه کرد. همان‌طورکه لفور (۱۴۰۰) تأکید می‌کند، شهر سرمایه‌داری فضایی دوگانه می‌آفریند؛ از یک‌سو مراکز رسمی و قانونی برای تولید سرمایه و از سوی دیگر حاشیه‌هایی که محل تجمع فعالیت‌های غیررسمی و کاذب‌اند. در لرستان نیز، رشد بی‌برنامهٔ شهرنشینی و فقدان صنایع مولد پایدار، نیروی کار جوان را به‌سمت فضاهای غیررسمی همچون دستفروشی سوق داده است. افزون‌بر این، رویکرد فمینیسم اقتصادی ابعاد جنسیتی مشاغل غیررسمی را برجسته می‌سازد (شیرخدایی، ۱۳۹۵). یافته‌ها نشان‌داد که بخشی از مشاغل کاذب، به‌ویژه دستفروشی یا کارهای خانگی غیررسمی به زنان تعلق دارد که به‌دلیل تبعیض ساختاری در بازار رسمی کار و محدودیت‌های فرهنگی، فرصت‌های برابری برای اشتغال پایدار ندارند. این امر مؤید این دیدگاه فمینیستی است که اقتصاد غیررسمی نه صرفاً انتخاب داوطلبانه، بلکه نتیجهٔ مستقیم ساختارهای مردسالار و نابرابر بازار کار است. بدین‌ترتیب، ادغام رویکردهای نوسازی، نئولیبرالیسم، مارکسیسم شهری و فمینیسم اقتصادی، امکان درک جامع‌تری از وضعیت مشاغل کاذب در لرستان را فراهم می‌آورد. این هم‌پوشانی نظری نشان می‌دهد که مشاغل کاذب را نمی‌توان صرفاً به‌عنوان بقایای سنت یا شکلی از کارآفرینی در نظر گرفت، بلکه باید آن‌ها را در بستر تضادهای طبقاتی، جنسیتی و ساختاری تحلیل کرد.

از منظر محلی، شرایط خاص لرستان اهمیت یافته‌ها را نیز دو چندان می‌کند. این استان، سال‌ها با نرخ بالای بیکاری در میان جوانان، به‌ویژه تحصیل‌کردگان، دست به گریبان بوده است. همچنین مهاجرت‌های روستا-شهری گسترده موجب فشار مضاعف بر بازار کار شهری شده و دستفروشی و مشاغل موقت را به راه‌حلی قابل دسترس برای جوانان تبدیل کرده است. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان تأکید داشتند که نبود سرمایه‌گذاری صنعتی پایدار و ضعف زیرساخت‌ها باعث شده فرصت‌های رسمی شغلی بسیار محدود باشد و همین‌امر گسترش مشاغل غیررسمی را در استان توضیح می‌دهد؛ بنابراین، یافته‌های پژوهش حاضر را نمی‌توان بدون توجه به زمینهٔ اقتصادی-اجتماعی استان درک کرد.

این پژوهش در مقایسه با مطالعات پیشین، نه‌تنها به شناسایی عوامل ساختاری و نهادی بسنده نکرده، بلکه به ابعاد خُرد و انگیزشی نیز پرداخته است؛ برای مثال، درحالی‌که بیشتر پژوهش‌های داخلی (توحیدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ نایبی و همکاران، ۱۳۹۸؛ محمدی و همکارن، ۱۴۰۰) بر سیاست‌های کلان یا عوامل اقتصادی تمرکز داشته‌اند، داده‌های این مطالعه نشان‌داد که انگیزه‌های فردی (مانند تمایل به استقلال اقتصادی یا کسب درآمد سریع) نیز به‌همان اندازه مهم‌اند. این تلفیق سطح خُرد و کلان، ارزش‌افزودهٔ اصلی پژوهش حاضر محسوب می‌شود.

از نظر پیامدهای نظری، یافته‌ها نشان می‌دهد که تحلیل مشاغل کاذب نیازمند مدلی ترکیبی است که هم عناصر ساختاری و هم عناصر خرد را دربر گیرد. چنین مدلی می‌تواند در ادبیات مربوط به اقتصاد غیررسمی در ایران جایگاه نوآورانه‌ای داشته باشد. از منظر عملی نیز، نتایج نشان می‌دهد که مقابله با گسترش مشاغل کاذب تنها با اصلاحات کلان اقتصادی ممکن نیست، بلکه نیازمند توجه به حمایت‌های خُرد از کارآفرینان، آموزش مهارت‌های شغلی، و ساده‌سازی روند ثبت کسب‌وکار است.

باوجود نقاط قوت، پژوهش حاضر دارای محدودیت‌هایی نیز هست؛ نخست آن‌که، اکثر مصاحبه‌شوندگان خبرگان و متخصصان بودند و خود شاغلان در مشاغل کاذب (مانند دستفروشان یا کولبران) کمتر در نمونه حضور داشتند؛ بنابراین دیدگاه‌های آنان به‌طور مستقیم بازتاب داده نشده است. دوم، اتکای پژوهش به روش کیفی امکان تعمیم نتایج به کل جمعیت جوانان استان را محدود می‌سازد. سوم، احتمال سوگیری ناشی از وابستگی برخی مصاحبه‌شوندگان به نهادهای دولتی وجود دارد که می‌تواند بر نحوهٔ تبیین عوامل تأثیرگذار باشد. ذکر این محدودیت‌ها می‌تواند درک دقیق‌تری از دامنهٔ اعتبار یافته‌ها در اختیار خواننده قرار دهد.

در جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت که پژوهش حاضر تصویری جامع‌تر از پدیدهٔ مشاغل کاذب در لرستان ارائه کرده است. این مطالعه نشان‌داد که مشاغل کاذب نَه صرفاً محصول ضعف ساختارهای کلان، و نَه صرفاً نتیجهٔ انتخاب‌های فردی‌اند، بلکه حاصل تعامل پیچیده میان سیاست‌های اقتصادی، محدودیت‌های نهادی، و انگیزه‌های خُرد جوانان هستند. اهمیت یافته‌ها در آن است که سیاست‌گذاران را به لزوم اتخاذ رویکردی چندسطحی برای مدیریت و کاهش مشاغل کاذب توجه می‌دهد. بر این‌اساس، توجه هم‌زمان به اصلاحات کلان اقتصادی، حمایت‌های خُرد از کسب‌وکارهای نوپا، و بازنگری در مقررات اداری می‌تواند زمینه‌ساز کاهش اتکای جوانان لرستان به این نوع مشاغل باشد.

سپاسگزاری

نویسندگان مراتب قدردانی خود را از همهٔ کسانی که در انجام پژوهش یاری کرده‌اند، ابراز می‌دارند.

مشارکت درصدی نویسندگان

درصد مشارکت نویسندگان در این مقاله مساوی و هر کدام معادل ۲۵٪ بوده است.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

پی‌نوشت

1. Pollard & Hillage
2. Gazier
3. McQuid, R. Lindsay
4. Colin
5. Henilee
6. Nayeb
7. Ranani
8. Charms
9. Hart
10. Funkhouser
11. Hart
12. Szymon chodak
13. Moser
14. De Soto
15. Marina Müller , Michael Barthelmas,, Johannes Keller .
16. Bullshit job experiences at work and subjective well-being: The moderating role of protestant work ethic”
17. Graeber
18. Williams
19. Bologna
20. Günther, I. & Launov
21. Henle & Arabsheibani

کتابنامه

- احمدی، وکیل؛ و حامد، بیتا، (۱۳۹۹). مطالعهٔ جامعه‌شناختی مشاغل غیر رسمی در مناطق محروم شهر کرمانشاه. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۱ (۲): ۱۶۷-۱۹۹. https://doi.org/10.22059/ijsp.2021.82683

-احمدی‌شادمهری، محمدطاهر، (۱۳۸۶). بررسی وضعیت شاغلان در بخش غیررسمی (مطالعه مورد، شهرستان مشهد). دانش و توسعه، ۲۱: ۱۳۹-۱۵۸.

- توحیدی، زهره؛ سروش، علی‌اکبر؛ و الحسینی، سید حسن، (۱۳۹۴). بررسی وضعیت اشتغال‌پذیری جوانان ایران. مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۴ (۲۹): ۳۱-۴۸.
-درویشی، نسرین، (۱۳۹۱). مشاغل کاذب. چاپ اول، نشر: آراد کتاب.
-دسوتو، هرناندو، (۲۰۰۰). راز سرمایه، چرا سرمایه داری در غرب موفق می‌شود و در جاهای دیگر شکست می‌خورد؟ ترجمهٔ فریدون تفضلی، تهران: نشرنی.
-دسوتو، هرناندو، (۱۹۸۹). راه دیگر. ترجمهٔ جعفر خیرخواهان، تهران: نشر نی.
-شیرخدایی، آناهید، (۱۳۹۵). تولید فضای جنسیتی، بازتولید روابط اجتماعی نابرابر. مجموعه مقالات زنان، شهر و شهرسازی، به‌کوشش: جواد مهدی زاده، تهران: آگاه.
-صدرموسوی، میرستار؛ پورمحمدی، محمدرضا؛ و ظفری، داریوش، (۱۳۹۵). بررسی و تحلیل نقش مهاجرت‌های روستایی در ایجاد بخش غیر رسمی؛ مطالعه موردی کلان شهر تبریز. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۷ (۲۵): ۲۳-۴۲.
-فدایی، فربد؛ و علی‌بیگی، ندا، (۱۳۹۰). مقایسهٔ میزان و شدت آسیب‌های روانی بین مردان جوان شاغل و بیکار. رفاه اجتماعی، ۱۱ (۴۳): ۹۷-۱۱۳.
-لوفور، آنری، (۱۴۰۰). اندیشه مارکسیستی شهر. ترجمهٔ همن حاجی میرزاییآ تهران: انتشارات همشهری.
-محمدی، حیدر؛ موسوی‌جد، سید محمد؛ صالحی، یسرا؛ و سلماسی، سمانه، (۱۴۰۰). اشتغال پایدار شهرهای مرزی؛ تحلیل علل و پیامدهای کولبری در شهر بانه. توسعهٔ پایدار محیط جغرافیایی، ۳ (۵): ۱۸-۳۵. https://doi.org/10.52547/sdge.3.5.18
-موسایی، محسن؛ و عمانی، احمدرضا، (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر نگرش جوانان روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی. پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۳ (۲): ۵۰-۳۷.
-نایبی، هوشنگ؛ سعیدی، علی‌اصغر؛ توکلی‌راد، مهرداد، (۱۳۹۸). زمینه‌های شکل‌گیری دست‌فروشی در شهر رشت. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۳۱ (۲): ۲۴۵-۲۶۹. https://doi.org/10.22059/ijsp.2020.77490
-نسترن، مهین؛ ربیعی، کامران؛ و عبدخدا، کامیار، (۱۳۹۴). تحلیل عوامل مؤثر بر تمرکز اشتغال غی ررسمی در شهر مرزی بانه. مطالعات شهری، ۴: ۹۱-۱۰۱. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_13012.html

References

- Ahmadi, V. & Hamed, B., (2020). A sociological study of informal occupations in deprived areas of Kermanshah city. *Iranian Journal of Social Issues,* 11(2): 1–20. https://doi.org/10.22059/ijsp.2021.82683 (in Persian).

- Ahmadi Shadmehri, M. T., (2007). An investigation of the status of workers in the informal sector (Case study: Mashhad County). *Journal of Knowledge and Development,* (21): 45–60. (in Persian).

- Bologna, J., (2016). The effect of informal employment and corruption on income levels in Brazil. *Journalof Comparative Economics,* 44(3): 657-695.

- Braun, V. & Clarke, V., (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology,* 3: 77-10.

- Charms, J., (2000). Progressin measurement of the informal sector: Employment and share of GDP. *Handbook of National Accounting*, 1: 153-168.

- Colin, C. W, (1998). *Informal Employment in the Advanced Economies.* Routledge Publisher, London.

- De Soto, H., (1989). *The other path* (J. Khairkhahan, Trans.). Ney Publications. (Original work published 1989).

- De Soto, H., (2000). *The mystery of capital: Why capitalism triumphs in the West and fails everywhere else* (F. Tafazeli, Trans.). Ney Publications. (Original work published 2000)

- Deravishi, N., (2012). *Fictitious occupations* (1st ed.). Arad Ketab Publications. (in Persian).

- Fadaei, F. & Alibigi, N., (2011). Comparison of the level and intensity of psychological damages between employed and unemployed young men. *Journal of Social Welfare,* 11(43): 115–140. (in Persian).

- Funkhouser, E., (1996). The Ur Clarke, V. & Braun, V. (2013), Teaching thematic analysis: Overcoming challenges and developing strategies for effective learning. *The Psychologist,* 26(2): 120-123. ban Informal Sector in Centeral America; Household Survey Evidence. *World Development*, 24, 1737 – 1751.

- Graeber, D., (2018). *Bullshit jobs: A theory.* Simon and Schuster.

- Günther, I. & Launov, A., (2012). Informalemployment in developing countries:Opportunity or last resort? *DevelopmentEconomics,* 97(1): 88-98.

- Hart, K., (1973). Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana. *The Journal of Modern African Studies,* 11(1): 61-89 .

- Henley, A., Arabsheibani, G. R. & Carneiro,F. G., (2006). On defining and measuring theinformal sector: Evidence from Brazil. *World Development,* 37(5): 992-1003.

- Lefebvre, H., (2021). *Marxist thought and the city* (H. Hajimirzaei, Trans.). Hamshahri Publications. (Original work published 1970).

- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., (1985). *Naturalistic Inquiry.* Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.

- Mohammadi, H., Mousavi Jad, S. M., Salehi, Y. & Salmasi, S., (2021). Sustainable employment in border cities: Analysis of causes and consequences of kolberi in Baneh city. *Biannual Journal of Sustainable Development of Geographical Environment,* 3(5): 215–238. https://doi.org/10.52547/sdge.3.5.18 (in Persian).

- Moser, C., (1978). Informal sector or petty commodity production: Dualism or dependence in urban development? *World Development,* 6: 1041-1064.

- Mousaei, M. & Omani, A. R., (2010). Factors affecting rural youth attitudes toward employment in the agricultural sector in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province. *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 3(2): 37–50. (in Persian).

- Müller, M., Barthelmäs, M. & Keller, J., (2025). Bullshit job experiences at work and subjective well-being: The moderating role of protestant work ethic. *Personality and Individual Differences,* 247: 113388.

- Naebi, H., Saeidi, A. A. & Tavakoli Rad, M., (2019). Contexts of street vending formation in Rasht city. *Iranian Journal of Social Issues,* 31(2): 89–110. (in Persian).

- Nayeb, S., (2008). "Evaluating the Structure of Informal urban Labor market". MA thesis, Isfahan University, Organisation for Economic Co-operation and Development. (2009). (in Persian).

- Nastran, M., Rabiei, K. & Abdokhoda, K., (2015). Analysis of factors affecting the concentration of informal employment in the border city of Baneh. *Quarterly Journal of Urban Studies,* (4): 45–68. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_13012.html (in Persain).

- Rabani, R. & Ansari, E., (2005). *Sociology of work and occupations* (1st ed.). University of Isfahan Publications. (in Persian).

- Sadr Mousavi, M. S., Pourmohammadi, M. R. & Zafari, D., (2016). Investigation and analysis of the role of rural migration in creating the informal sector: A case study of Tabriz metropolis. *Journal of Urban Research and Planning,* 7(25): 1–22. (in Persian).

- Shir Khodaei, A., (2016). Producing gendered space, reproducing unequal social relations. In: J. Mehdi Zadeh (Ed.), *Women, city, and urban planning: A collection of articles* (pp. 123–145). Agah Publications. (in Persian).

- Tovhidi, Z., Sorush, A. A. & Al-Hosseini, S. H., (2015). Investigation of the employment status of Iranian youth. *Strategic Studies on Sport and Youth,* 14(29): 75–98. (in Persian).

- Williams, C. C., (2017). Tackling employment in the informal economy: A critical evaluation of the neoliberal policy approach. *Economic and Industrial Democracy,* 38(1): 145-169.